

A. G. Matoš — refleksije uz 100. obljetnicu smrti
Pjesničko–proročke inspiracije i poruke

Vladimir Horvat*

»Višega života otkud slutnja ta,
Što je kao glazba budi miris cvijeća?
Gdje je tajna duše, koju đurđić zna?«
(A. G. Matoš, *Srodnost*)

Na stotu obljetnicu smrti, 17. III. 2014. Matošu su svi čestiti Hrvati odavali poštovanje. Mirogoj su ispunili njegovi poštovatelji, a grob prekrili vijenci i cvijeće. Meni je ipak najljepši doživljaj bio kad su se našla tri ponajbolja glumca i na grobu naizmjenice oduševljeno recitirala žive Matoševe stihove.

Našem A. G. Matošu (1873. –1914.) djed i otac bili su crkveni orguljaši pa se on od djetinjstva razvijao u ozračju sakralne glazbe. Stoga je u sebi umjetnički povezivao sve bogatstvo ljudskih doživljaja, od religiozne slutnje višega života do sinestezije intenzivno doživljavane glazbe, mirisa cvijeća i tajne duše, kako on sam naglašava u stihovima koji su navedeni kao motto.

Matoš je velik hrvatski *poeta–propheta*, *pjesnik–prorok*, što će se otkrivati analizom njegovih djela koja imaju svoj izvor u inspiraciji.

Svi pravi pjesnici i proroci doživljavaju inspiraciju kao izravni Božji zahvat, iskreno priznajući s Ovidijem: *Est Deus in nobis, agitante callescimus illo* (Bog je u nama, po njegovu djelovanju postajemo stvaralački nadahnuti).

Mora se naglasiti da se u svim teorijama i povijestima književnosti inspiracija ili nadahnuće pretpostavlja kao temeljni uvjet (*condicio sine qua non*) svake umjetničke kreativnosti, ali se o njoj gotovo i ne piše. Već Aristotelova *Poetika* ili prošireni naslov — *Ars poetica* — govori samo o *pjesničkoj vještini, ali ne i o inspiraciji*. Zanimljivo bi bilo otkriti razlog tomu prešućivanju inspiracije. Neki misle da je to zbog toga što je samo po sebi razumljivo da je inspiracija temeljni izvor svakoga umjetničkog stvaranja, o kojem se ne mora posebno govoriti. Drugi priznaju da je razlog tomu što je veoma teško temeljito protumačiti i dubinski proanalizirati što je zapravo inspiracija jer se nju ne može »naručiti da redovito dolazi za naše pokuse«, da je po svojoj želji eksperimentalno i znanstveno proučavamo. Treći je

* Prof. dr. sc. Vladimir Horvat, Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu. Adresa: Jordanovac 110, 10000 Zagreb, Hrvatska. E–pošta: vhorvat9@gmail.com

pokušavaju psihološki protumačiti živahnošću umjetnikovih asocijacija koje obuhvaćaju ideje, slike i emocije po načelu sličnosti ili razlike, po vremenu ili mjestu, ali takve asocijacije povezuju samo već postojeće sadržaje u pjesnikovoj psihi.

No tu se ne radi o asocijativnome spajanju već postojećih sadržaja, nego naprotiv, inspiracija je posve nov sadržaj intelektualnih spoznaja, imaginativnih sadržaja i emocionalne uzbuđenosti pjesnika s oštrim zapažanjem pojedinosti i s jasnim sagledavanjem cjeline, sa sviješću da to novo psihičko stanje nije njegovo, nego da mu je dano odozgo, od Boga, uz jasnu moralnu obvezu da to javnosti priopći usmeno ili pismeno kao poruku za spasenje.

Kao primjer neka se spomene starozavjetni prorok Jeremija koji priznaje: »Dode mi Gospodnja riječ: 'Prije nego te satkah u majčinu krilu, ja sam te izabrao... posvetio sam te, postavio sam te za proroka narodima'« (Jr 1,5). Istu misao u pjesničkome obliku ponavlja Tin Ujević u *Svakidašnjoj jadikovki*:

O Bože, žeže tvoja riječ / i tijesno joj je u grlu, / i željna je da zavapi. //
Ta besjeda je lomača / i dužan sam je viknuti, / ili ću glavnjom planuti.

Bog nadahnjuje svakoga pjesnika–proroka da snažno shvati, doživi i izrazi istine i spoznaje koje vrijede za sadašnjost i za budućnost.

Matoš je imao jasnu i svjesnu spoznaju o inspiraciji. To se može dokazati pomoću nekoliko karakterističnih citata. Mladomu pjesniku Mihovilu Nikoliću za njegove Pjesme iz 1898. prigovara da mu »manjka dimenzija svete inspiracije« koju je on očito imao i svjesno doživljavao jer poznata latinska poslovice jasno tvrdi: *Ignoti nulla cupido* — Što ne poznajemo, to ne želimo, ni sebi ni drugima.

Već u ono vrijeme Matoš je vidio da se svakoga čovjeka po pravilima pristojnosti oslovljava kao »gospodin«. Stoga je bio inspiriran da svoje bogoštovlje jasnije naglašava izrazom *Gospod Bog* ili samo kratko i jedincato *Gospod*. Tako izraz *inkarnacija* ne prevodi uobičajenom riječju *utjelovljenje*, nego teološki ispravnijom *učovječenje*.

Mnogi istraživači u Matoševu opusu zapažaju naglašenu religioznu inspiraciju. Ne radi se samo o religijskome leksiku, koji pisci katkada upotrijebe samo zbog ritma ili rime. Matoš je pisao lijepe pjesme s dubokim religioznim motivima i porukama.

Među najpoznatijima je Matoševa posmrtno objavljena pjesma *Gospa Marija*. Ima osam dvostihova i u njoj pjesnik divno povezuje ljubav prema majci, prema Bogu i prema domovini:

Ima jedna mala gospa Marija, /Što sve mi draža biva što je starija.//...
Prva me na ovom svijetu volila, / Prva se za mene Bogu molila, //
Kupala me suzom, Bog joj platio, / Andeo joj suzom suzu vratio; //...
Samo tebe volim, draga nacija, / Samo tebi služim, oj, Kroacijo, /
Što si duša, jezik, majka, a ne znamen, / Za te živim, samo za te, amen!

U *Serenadi* nalazi se zanimljiv spoj ljubavi prema Hrvatskoj, Hrvatici i Bogomajci:

Ja te volim, jer si ljubav Zemlje, / Iz koje niknuh, Hrvatice draga: /
Ko Bogomajka na Kamenih vratih, / Što dušom sija, kada preko praga /
Gričkog bruji mračni Angelus [tj. kad Gospi zvoni večernje pozdravljenje].

U poznatome sonetu *Pri svetom Kralju* Matoš u pjesničkoj slobodi stapa u jedan lik dva hrvatska bana: sisačkoga pobjednika Tomu Erdödija Bakača čiji je grob u katedrali sa spomenikom i Ivana Erdödija koji je 1790. na saboru u Budimu protestirao protiv uvođenja mađarskoga umjesto latinskog jezika koji je u Hrvatskome saboru bio u službenoj uporabi. Naglasio je na latinskome poznato pravno načelo, da jedno kraljevstvo ne može propisivati zakone drugomu kraljevstvu. Spominje ženu s cijelim križem cijele nacije i Majku Domovinu:

U katedralu, kad su teške noći, / Na Banov grob zna neka žena doći
S teškim križem cijele jedne nacije.
A Kip joj veli: Majko, audiant reges: / Regnum regno non praescribit leges,
I dok je srca, bit će i Kroacije!

Matoš pjeva u pjesmi *Jednoj i jedinoj*:

O, ti si sreća, ti si muzika, / Dušom mi tvojom zvoni duša sva...//
O, ti si uzdah, suza, arija, / Sutona pustih Zdrava Marija...//
O, ti si život, ti si muzika, / Tvojom mi dušom plače duša sva,
Suzo i muzu, slatka arijo, / Trudova mojih Zdrava Marijo!
O, ti si miris drugih cvjetova / I sjena, jeka drugih svjetova!

U *Mističnom sonetu* nalaze se stihovi:

...A dušom mojom, njenom harfom, pjevahu,
Ja ne znam kakvi zvuci, psalam meni.
I zemlju, oblak, nebo i planete
Ko dragu gledah. Nadoh je ko Boga
U suzi materije sakritoga,
Kroz zagonetku moje čežnje svete.
Ljepota, ljubav, sreća, sni i zanosi
Su Bog, misterij, što u ženi zanosi.

Božji blagoslov u kući — to je novo otkriće o Matošu. Tekst je nenadano pronaden na jednome medaljonu, o čemu piše Eva Kirchmayer Bilić (*Između gudala i pera*, Hrvatsko slovo). Uglazbljeni je tekst izveden u Tovarniku 15. III. 2014. na misi zadušnici za Matoša, uz ostale pjesme i završni koncert. Tekst na medaljonu glasi:

Božji blagoslov u kući / Gdje vjera — tu ljubav / Gdje ljubav — tu i mir /
A gdje mir — tu je Bog vladar, otac doma tvog.

Drago Šimundža u svojoj velikoj monografiji *Bog u djelima hrvatskih pisaca* donosi sljedeći Matošev tekst: »Stari osjetiše da je naše tijelo kuća. Jer samo onaj je čovjek, tko je živa kuća Božja: templum Dei absconditi, živa crkva, gdje je duh svećenik, srce oltar. Oči — dva divna prozora.«

Matoš je od 17. X. do 13. XII. 1913. proveo u Rimu na liječenju grla. U slobodno vrijeme razgledao je Vječni grad i njegove znamenitosti. Svoje zanimljive dojmove objavljivao je u listu *Obzor*, a uvršteni su i u *Sabrana djela*. Njegovi su dojmovi puni religijskoga sadržaja. Naročito je zanimljiv njegov feljton *Holocaustus divini amoris* (Žrtva božanske ljubavi) u kojem prikazuje svetoga Ignacija Loyolu i njegove isusovce, te ulogu Družbe Isusove u Katoličkoj Crkvi i u Hrvatskoj. Evo nekoliko citata:

»Mi se bez sumnje ne bi danas divili nepromijenjenom lijepom katoličkom bogoslužju, papa bi bio običan rimski biskup, katoličanstvo bi svakako bilo promijenjeno po protestantskim kalupima, da se nije rodio jedan od najvećih organizatora i najsilnijih energija novije povijesti: Loyola!...Loyola dakle imadaše i ima još dandanas velik i silan utjecaj na našu domovinu...«

»U *Duhovnim vježbama* nalazimo najbolje djelo praktične psihologije i najbolju metodu za podizanje vlastite duševne energije, jer ta duhovna gimnastika nije služila velikom svecu za sterilne ekstaze i kontemplacije, već kao izvor svih energičnih činova, pa savjetuje: 'Razvijaj sebe samim sobom, ne zbog naslade već zbog akcije.' Neuk, šepav, nizak (metar 58 centimetara visine), poštajući se kod hodanja, učinio je, u skeptično doba poput našega, prava čudesa krajnjim naporom svoje herojske volje, pa nam može služiti kao izvrstan učitelj pored najdivnijih poznatih primjera ljudske energije. Ma što se prigovaralo probabilizmu, jezuite su ipak u stvari proti protestantskim determinizmima branioci onog načela slobodne volje bez kojega se ne da ni zamisliti princip osobne moralne odgovornosti i kult duševne energije.«

Mora se spomenuti da Ignacije u *Duhovnim vježbama* donosi »Pravila za razlikovanje duhova« koja tumače elemente inspiracije.

Završimo citatom u kojem Matoš govori o svojem vjerskom nazoru:

»Da se hvalim svojim katoličanstvom, bio bih smiješan kao onaj farizej u krvi... Da grđim katolicizam, radio bih protiv svoga uvjerenja koje mi govori da valja, već iz poštovanja svojega, štovati svačije vjerovanje.«

Matoš je u inspiraciji doživljavao i nevidljiv i vidljiv svijet, njegovu simboliku, zabrinjavajuću društvenu stvarnost i proročanski najavljivao budućnost. On stoji uz bok najvećim svjetskim pjesnicima, a i danas je među nama živ sa svojim divnim stihovima i prodornim tekstovima koje čitamo u 20 svezaka njegovih *Sabranih djela*.